

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY
YOUNG SCIENTISTS COUNCIL

ISSN 2308-4855 (Print)
ISSN 2308-4863 (Online)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК:

**Міжвузівський збірник наукових праць молодих
вчених Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка**

HUMANITIES SCIENCE CURRENT ISSUES:

**Interuniversity collection of Drohobych
Ivan Franko State Pedagogical University
Young Scientists Research Papers**

ВИПУСК 35. ТОМ 3
ISSUE 35. VOLUME 3

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 6 від 22.04.2021 р.)*

Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Вип. 35. Том 3. – 314 с.

Видання розраховане на тих, хто цікавиться питаннями розвитку педагогіки вищої школи, а також філології, мистецтвознавства, психології.

Редакційна колегія:

Пантюк М.П. – головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Душний А.І.** – співредактор, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка), член-кореспондент (Міжнародна академія наук педагогічної освіти); **Дмитрів І.І.** – відповідальний секретар, кандидат філологічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Андрєєв В.М.** – доктор історичних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка); **Бермес І.Л.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка); **Галів М.Д.** – кандидат педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Галик В.М.** – кандидат історичних наук, доцент кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Гжесяк Ян** – доктор габлітований, надзвичайний професор кафедри (Державна вища професійна школа); **Гриченко Г.З.** – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Дутчак В.Г.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника); **Засць В.М.** – кандидат мистецтвознавства, заступник декана факультету народних інструментів (Національна музична академія України імені Петра Чайковського); **Зимомря І.М.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри (Ужгородський національний університет); **Іванишин П.В.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Корсак Р.В.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри (Ужгородський національний університет); **Масненко В.В.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького); **Мафтин Н.В.** – доктор філологічних наук, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника); **Мацьків П.В.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Невмержицька О.В.** – доктор педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Оршанський Л.В.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Пагула М.В.** – кандидат педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Пантюк Т.І.** – доктор педагогічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Петречко О.М.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Печарський А.Я.** – доктор філологічних наук, професор (Львівський національний університет імені Івана Франка); **Синкевич Н.Т.** – кандидат мистецтвознавства (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Ситник О.М.** – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри (Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького); **Сташевська І.О.** – доктор педагогічних наук, професор, проректор з навчальної роботи (Харківська державна академія культури), заслужений діяч мистецтв України, академік (Міжнародна академія наук педагогічної освіти); **Сташевський А.Я.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Харківська державна академія культури), заслужений діяч мистецтв України, академік (Міжнародна академія інформатизації); **Стецик Ю.О.** – доктор історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Стреначікова Марія** – доктор наук (doc. CSc., PhD.), (Академія мистецтв у Банській Бистриці); **Тельвак В.П.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Устименко-Косоріч О.А.** – кандидат мистецтвознавства, доктор педагогічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту культури і мистецтв (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка); **Чик Д.Ч.** – доктор філологічних наук, доцент (Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка); **Янишин Б.М.** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник (Інститут історії України НАН України); **Яремчук В.П.** – доктор історичних наук, професор (Національний університет «Острозька академія»)

Збірник індексується в міжнародній базі даних Index Copernicus International.

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 6143 від 28.12.2019 р. (додаток 4) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта, 013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями), 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), 016 – Спеціальна освіта).

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі філологічних наук (035 – Філологія) та у галузі культури і мистецтва (022 – Дизайн, 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, 024 – Хореографія, 025 – Музичне мистецтво, 026 – Сценічне мистецтво, 027 – Музеєзнавство, пам'яткознавство, 028 – Менеджмент соціокультурної діяльності).

Свідомство про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка» Серія КВ № 19906-9706Р від 14.05.2013 р.

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційному сайті видання
www.aphn-journal.in.ua

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних та посилань.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Засновник і видавець – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, співзасновники Ільницький В.І., Душний А.І., Зимомря І.М.
Адреса редакції: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, обл. Львівська, 82100. тел.: (03244) 1-04-74, факс: (03244) 3-81-11, e-mail: info@aphn-journal.in.ua

© Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2021
© Пантюк М.П., Душний А.І., Зимомря І.М., 2021

Recommended for publication
by Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Academic Council
(protocol No 6 from 22.04.2021)

Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers / [editors-compilers M. Pantyuk, A. Dushnyi, I. Zymomrya]. – Drohobych: Publishing House „Helvetica”, 2021. – Issue 35. Volume 3. – 314 p.

The publication is intended for those who is interested in the High School Pedagogics and psychology, philology, art development.

Editorial board:

M. Pantyuk – Editor-in-Chief, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific Work (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical); **A. Dushnyi** – Co-Editor, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University), Corresponding Member (International Academy of Pedagogical Education); **I. Dmytriv** – Corresponding Secretary, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **V. Andrieiev** – Doctor of History, Professor (Kyiv Grinchenko University); **I. Bermes** – Doctor of Arts, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **M. Haliv** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Halyk** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **J. Gzhesiak** – Dr. Gab., Associate Professor (Konin Higher Secondary School of Education); **H. Hrytsenko** – Candidate of Historical Sciences (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **V. Dutchak** – Doctor of Arts, Professor, Head of the (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **V. Zaiets** – Candidate of Art Studies, Deputy Dean of the Faculty of Folk Instruments (National Music Academy of Ukraine named after Peter Tchaikovsky); **I. Zymomria** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department (Uzhgorod National University); **P. Ivanyshyn** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **R. Korsak** – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department (Uzhhorod National University); **V. Masnenko** – Doctor of History, Professor, Head of the Department (Bogdan Khmelnytsky Cherkasy National University); **N. Maftyn** – Doctor of Philology, Professor (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **P. Matskiv** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Nevmerzhytska** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (General Pedagogy and Preschool Education of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **L. Orshanskyi** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department (Ivan Franko State Drohobych Pedagogical University); **M. Pahuta** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko State Pedagogical University); **T. Pantiuk** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **O. Petrechko** – Doctor of History, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **A. Pecharshkyi** – Doctor of Philological Sciences, Professor (Lviv National University); **N. Synkevych** – Candidate of Arts (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **O. Sytnyk** – Doctor of History, Associate Professor, Head of the Chair (Bogdan Khmelnytskyi State Pedagogical University); **I. Stashevskia** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector (Academic Affairs of Kharkiv State Academy of Culture), Honored Worker of Arts of Ukraine, Academician (International Academy of Pedagogical Education); **A. Stashevskiy** – Doctor of Arts, Professor, Head of the Department (Kharkiv State Academy of Culture), Honored Worker of Arts of Ukraine, Academician (International Academy of Informatization); **Y. Stetsyk** – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **M. Strenachikova** – Doctor of Science (Doc. CSc., PhD.), (Academy of Arts in Banska Bystrica); **V. Telvak** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **O. Ustymenko-Kosorich** – Candidate of Art History, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Director of the Educational and Scientific Institute of Culture and Arts (Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko); **D. Chyk** – Doctor of Philology, Associate Professor, (Taras Shevchenko Kremenets Regional Humanities and Pedagogical Academy); **B. Yanyshyn** – Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate (Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine); **V. Yaremchuk** – Doctor of History, Professor (Ostroh Academy National University)

The collection is included in such international databases as Index Copernicus International.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine as of 28.12.2019 No 6143 (annex 4), the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category “B”) on pedagogical sciences (011 – Educational, pedagogical sciences, 012 – Pre-school education, 013 – Primary education, 014 – Secondary education (subject specialization), 015 – Professional education (in the field of specializations), 016 – Special education).

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine as of 17.03.2020 № 409 (annex 1), the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category “B”) on philological sciences (035 – Philology) and culture and arts (022 – Design, 023 – Fine arts, decorative arts, restoration, 024 – Choreography, 025 – Musical arts, 026 – Performing art, 027 – Museum and monument studies, 028 – Management of socio-cultural activities).

Print media registration certificate «Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers» series KV № 19906-9706P dd. 14.05.2013.

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition
www.aphn-journal.in.ua

Editorial board do not necessarily reflect the position expressed by the authors of articles,
and is not responsible for the accuracy of these data and references.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

Founder and Publisher – Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
co-founders V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomrya.

Editorial address: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivana Franka str., 24, Drohobych, Lviv region,
82100. tel.: (03244) 1-04-74, fax: (03244) 3-81-11, e-mail: info@aphn-journal.in.ua

© Drohobych State Ivan Franko
Pedagogical University, 2021
© M. Pantyuk, A. Dushnyi, I. Zymomrya, 2021

ЗМІСТ

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Оксана ЛАНЬ. Особливості досягнення консенсусу у виборі теми хореографічної вистави групою студентів-авторів.....	4
Зоряна ЛАСТОВЕЦЬКА-СОЛАНСЬКА, Степан СОЛАНСЬКИЙ, Любомира ЛАСТОВЕЦЬКА. Утілення образу Короля Данила Романовича в українському мистецтві.....	11
Анна ЛЕГЕДЗА. Інтеграція типу родинних епітафій із колінопреклоненими постатями у львівську меморіальну скульптуру кінця XVI ст.....	19
Анна ЛУГОВСЬКА. PinchukArtCentre: трансформації як невід’ємна частина розвитку інституції сучасного мистецтва.....	29
Юлія МАЙСТРЕНКО-ВАКУЛЕНКО. Рисунок Іларіона Плещинського.....	37
Оксана МЕЛЬНИК, Віктор ШТЕЦЬ, Ярослав РАКОЧИЙ. Інтерактивність у дизайні новинного сайту.....	45
Анастасія МЕЛЬНИЧУК. Історичний розвиток та становлення методики викладання дисципліни «Пластична анатомія» у Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури.....	51
Еріка МИКУЛА. Образно-тематичні та художні особливості натюрмортів В’ячеслава Приходька кінця 1960-х – початку 2000-х років.....	60
Віктор МИХАЛЕВИЧ. Сатирична графіка на сторінках київського часопису «Шершень».....	70
Арина МІТЄВА, Ганна ВРУБЕЛЬ. Формування етнокультурної компетентності учнів в умовах Нової української школи.....	76
Ірина НЕСЕН. Жанрові особливості костюму в Театрі корифеїв (1882–1914 рр.).....	82
Олександра ОВСЯННИКОВА-ТРЕЛЬ. Індивідуально-стильові концепції «нової простоти» у словесній авторепрезентації сучасних композиторів.....	90

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Анастасія КАТЮЖИНСЬКА. Інтерпретаційна модель концепту особистості у творчості Данила Братковського.....	96
Тетяна КІБАЛЬНИКОВА. Особливості вербалізації будівельної концептуальної метафори в американському політичному дискурсі.....	104
Тетяна КЛЮЧНИК. Поняття коду в лінгвістичних студіях.....	111
Олександр КОЗОРИЗ. Порівняльний аналіз різноматематичних лінгвістичних корпусів.....	117
Ірина КОЛЄСНИК. Мотив болю в художніх текстах американського і британського модернізму: образно-символічний і нарративний аспекти.....	126
Ірина КУЛИНА, Юлія БЕРЕЗІНА. Міжкультурна комунікація як підґрунтя викладання іноземної мови.....	134
Андрій КУЦИК. Християнські цінності, образи та підтексти в книзі Дж. Р. Р. Толкіна «Сильмариліон».....	140
Альона КУЧЕР. Прагматика називного теми в художніх творах Івана Франка.....	144
Марія ЛЕВІЩЕНКО. Мовленнєві традиції комунікативної культури вікторіанського дискурсу.....	152
Мирослава ЛИСАК. Метафоричне підґрунтя іменникових композитів із соматичним компонентом у німецькомовних мас-медіа (на прикладі публікацій, присвячених Дональду Трампу).....	156
Наталя ЛИСЕНКО, Ольга ЛИТВИНЕНКО, Інна ЄРЬОМЕНКО. Символіко-метафоричний образ часу в поетичній мові Тодося Осьмачки.....	162
Олена МАРЧУК. Порівняльні сполучники і модальні частки в сучасній українській мові.....	169
Олена МАТЕРИНСЬКА. Антропоморфний профіль війни у вимірі медіаекології (соціолінгвістичний та психолінгвістичний аспекти).....	174

УДК 766

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-3-9>**Віктор МИХАЛЕВИЧ,**

orcid.org/0000-0003-4847-5833

кандидат культурології, доцент,

доцент кафедри образотворчого мистецтва

Київського університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна) v.mykhalevych@kubg.edu.ua

САТИРИЧНА ГРАФІКА НА СТОРІНКАХ КИЇВСЬКОГО ЧАСОПІСУ «ШЕРШЕНЬ»

У статті розглянуто особливості сатиричної графіки одного з найцікавіших українських гумористичних видань початку ХХ століття – київському журналі «Шершень».

Визначено, що період розвитку української сатиричної періодики на початку ХХ століття в Києві та по всій Україні був дуже короткотривалим, але завдяки вдалому ілюстративному матеріалу часопис «Шершень» посів провідне місце в українській сатиричній періодиці даного періоду.

Досліджено, що декорування видання «Шершень» тягнє до стилю модерн. Художники в оформленні журналу використовують такі декоративні елементи, як: віньєтки, заставки, рамки, що мають не лише оздоблювальну функцію, а й підкріплюють сатиричний зміст часопису.

Простежено, що ілюстрації до журналу були спрямовані на дискредитацію царського режиму та відображали соціально-політичні процеси в гострій сатиричній формі, а саме: боротьба за свободу, утиск українського селянства, класова нерівність, проблеми культури, тощо. Образ пригніченого українського селянина стає одним із головних у карикатурах на шпальтах видання. Окремою категорією малюнків у «Шершені» є ілюстрації до творів Т. Шевченка. Багато хто з художників часопису в оригінальній манері та за допомогою нестандартних інтерпретацій підходив до ілюстрування Шевченкових рядків.

У статті наведено приклади творів таких провідних художників «Шершеня», як: І. Бурячок, Ф. Красицький, П. Наумов, В. Різниченко, М. Яковлєв.

Проаналізовано, що значна кількість сатиричних ілюстрацій у журналі виконані в реалістичній манері, з додаванням національного колориту та декоративних елементів, близьких до стилістики модерну. Місцями графіка видання була кольоровою. Застосовувалися в основному локальні кольори, особливо на титульних ілюстраціях. У малюнках періодично простежується переважання трагізму над карикатурністю. Митці в ілюстраціях використовували езопівську мову та символічні образи, наприклад, України, свободи, весни у вигляді жінки. Зазначено, що надихати художників журналу могли відомі твори європейського мистецтва.

Підкреслено, що сатиричні ілюстрації журналу «Шершень» нерідко були гостріші, ніж текст, та були причиною постійного пресингу й утисків видання з боку цензорів.

Ключові слова: графіка, карикатура, ілюстрація, сатиричне видання, «Шершень», Київ.

Viktor MYKHALEVYCH,

orcid.org/0000-0003-4847-5833

Candidate of Cultural Studies, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Fine Arts

Borys Grinchenko Kyiv University

(Kyiv, Ukraine) v.mykhalevych@kubg.edu.ua

SATIRICAL GRAPHICS ON THE PAGES OF KYIV MAGAZINE “SHERSHEN”

The article examines the features of satirical graphics of one of the most interesting Ukrainian humorous publications of the early XX century – the Kyiv magazine “Shershen”.

It is determined that the period of development of Ukrainian satirical periodicals in the early twentieth century in Kyiv and throughout Ukraine was very short-lived, but thanks to successful illustrative material, the magazine “Shershen” took a leading place in the Ukrainian satirical periodicals of this period.

It is investigated that the decoration of the “Shershen” edition tends to the Art Nouveau style. Artists in the design of the magazine use such decorative elements as vignettes, screensavers, frames, which have not only ornamented function, but also support the satirical content of the magazine.

It is traced that the illustrations to the magazine were aimed at discrediting the tsarist regime and reflected socio-political processes in a sharp satirical form, namely: the struggle for freedom, oppression of the Ukrainian peasantry, class inequality, cultural problems etc. The image of the oppressed Ukrainian peasant becomes one of the main ones in the caricatures on the pages of the publication. A separate category of drawings in “Shershen” are illustrations to the works

of Taras Shevchenko. Many of the magazine's artists approached Shevchenko's lines in an original manner and with the help of non-standard interpretations.

The examples of works of such leading artists of "Shershen" as I. Buryachok, F. Krasitsky, P. Naumov, V. Riznichenko, M. Yakovlev are given in the article.

It is analyzed that a significant number of satirical illustrations in the magazine are made in a realistic manner with the addition of national color and decorative elements close to the Art Nouveau style. In some places the schedule of the publication was in color. Mainly local colors were used, especially in the title illustrations. The predominance of tragedy over caricature is periodically observed in the drawings. The artists used the Aesopian language and symbolic images of, for example, Ukraine, freedom, and spring in the form of a woman. It is noted that the artists of the magazine could be inspired by famous works of European art.

It is emphasized that the satirical illustrations of the magazine "Shershen" were often sharper than the text and were the cause of constant pressure and persecution of the publication by censors.

Key words: *graphics, cartoon, illustration, satirical edition, "Shershen", Kyiv.*

Постановка проблеми. Під впливом революційних подій, що охопили Російську імперію, стрімко розвивалася сатирична преса Наддніпрянщини. Київські видавці з ентузіазмом відреагували на послаблення заборони друкування українською мовою. На початку ХХ ст. в Києві виходили чотири україномовні сатиричні видання: «Шершень» (1906 р.), «Хрін» (1908 р.), «Гедз» (1917 р.), «Будяк» (1917 р.). Серед них особливе місце належить часопису «Шершень». За художнім оформленням та гострим публіцистичним матеріалом «Шершень» міг зрівнятися не лише зі столичними російськими сатиричними виданнями, але й з відповідними європейськими. В. Хмурий зазначає: «Незважаючи на хиби і бідність української сатиричної графіки, «Шершень» був радісним явищем в українській культурі» (Хмурий, 1925).

Проблема полягає в тому, що сатиричний часопис «Шершень» довгий час більше асоціювався з революційними подіями та класовою боротьбою пролетаріату початку ХХ ст. Під цим кутом також інтерпретувався ілюстративний контент сатиричного видання. Але це не є повноцінним розумінням концепції даного журналу та його ілюстрацій зокрема. Головна ідея видання полягає в боротьбі за звільнення саме українського народу, що ми можемо спостерігати у високохудожній сатиричній графіці на сторінках журналу. Тому нині стає актуальним під новим ракурсом дослідити та переосмислити графіку сатирично-гумористичного часопису «Шершень».

Аналіз досліджень. Для нашої роботи стали у пригоді висновки стосовно сатиричної графіки Києва початку ХХ ст. мистецтвознавців Г. Стерніна та В. Хмурого, який був сучасником видання «Шершень». Корисними для дослідження є праці І. Блюміної та Є. Демченко, але дані науковці проводили аналіз у радянську добу, тому часто творчість художників ними сприймалася крізь призму відповідної ідеології. Часткові дані стосовно оформлення часопису «Шершень» знаходимо в дослідженнях П. Нестеренко. А. Іжевський у своїх

мистецтвознавчих розвідках змістовно порівнює сатиричну графіку карикатуристів Галичини та Наддніпрянщини початку ХХ ст. Цінною є інформація про графіку й оформлення «Шершня» у роботах І. Зикун, але даний текст більше стосується журналістики.

Мета статті – проаналізувати графічні та змістові особливості ілюстративного матеріалу кийського сатирично-гумористичного часопису початку ХХ ст. «Шершень». Охарактеризувати художнє оформлення даного видання.

Виклад основного матеріалу. Видання «Шершень» згуртувало навколо себе групу талановитих художників, серед яких були: О. Бабенко (псевд. Москіт), І. Бурячок (псевд. П. Буруля), Ф. Красицький, В. Масленников, П. Наумов (псевд. Заступець), В. Різниченко (псевд. Велентій), В. Світославський, О. Сластіон, А. Суров, В. Тіхачек, І. Шульга, М. Яковлев (псевд. Косин).

Для початку розглянемо оригінальне художнє оформлення журналу і технічні особливості його видання.

Номери видання склалися з 8 сторінок (трапляються здвоєні (16–17; 22–23)), що надруковані на папері низького сорту, формат: 37 x 28,5 см, основний текст набрався антиквою.

Для більшого ефекту в «Шершні» використовують колір, що стало популярним в ілюстрованих виданнях із кінця ХІХ ст. Найчастіше другим кольором іде червоний або синій. Однак із числа 19 до 24 обкладинки журналу мають у більшості чорно-білу гаму. Техніка виконання декору та карикатур – літографія. У кожному номері на обкладинці й на остатньому аркуші міститься головна карикатура. У середині журналу – одна сторінкова ілюстрація, 4–6 – у номері.

Часопис вирізняється оригінальним декоруванням у стилі модерн. Перші вісім номерів містили віньєтки малого розміру у вигляді комах (шершні), птахів (ластівки, орли), квітів (вінки, букети, гірлянди), рамок та різних символічних атрибутів (вили, батоги, кулаки). З дев'ятого

номера декоративні елементи збільшуються та стають різноманітніше. Треба зазначити, що журнальний декор «Шершня» є тематичним та відповідає напряму часопису, що було не таким частим явищем у сатиричній періодиці аналізованого періоду.

Зупинимось на дизайні обкладинки більш детально.

У верхній частині титульної сторінки часопису вказувалися назва-логотип та підзаголовок – «Український тижневик гумористично-сатиричний», місце і дата виходу, число та вартість.

Заголовний декоративний модерний шрифт під різними кутами поєднувався з віньеткою, утворював логотип або навіть емблему. Ця композиція, включно із шрифтом, графічно змінювалася майже в кожному числі. Віньетки часто складаються з переплетених квітів та шершнів. Більша частина першої сторінки відводилася головній ілюстрації, що інколи підкріплювалася підписом.

Художник часопису М. Яковлев, який не тільки постійно виступав у журналі з карикатурами, а й виконував його графічне оформлення, – робив варіанти заголовка-назви, марки видання, численні віньетки. Наприклад, обкладинка четвертого номера, у якому шрифт заголовка обплетений трьома шершнями, а під головною ілюстрацією декоративно обіграно число журналу («Шершень», № 4, 1906 р.). Це оздоблення обкладинки гармонійно поєднується з титульним малюнком у єдиному модерному стилі. Також у номерах «Шершня», що присвячені Т. Шевченку, знаходимо віньетки В. Красицького. На одній із них зображено Шевченків «Кобзар» на тлі сходу сонця, промені від якого світять крізь тюремне вікно (Шершень, № № 8, 9, 1906 р.). Це може символізувати, що з появою геніального поета почався новий час для народу України.

В останніх числах журналу віньетки майже зникають, а заголовний шрифт стає більш строгим, що свідчить про можливу зміну штату ілюстраторів або брак часу у виробництві видання, зважаючи на постійний тиск цензорів.

Проаналізуємо, на нашу думку, найцікавіші приклади ілюстрацій таких художників, як: І. Бурячок, Ф. Красицький, В. Різниченко, П. Наумов, М. Яковлев, із їхнього творчого доробку для журналу «Шершень». Загалом у тижневику «Шершень» карикатури були на громадські та політичні теми, а саме: звільнення України від російської монархії, обстоювання прав та свобод українського селянства, культурна та політична просвіта українців, висміювання російського самодержавства, відображення переслідування

передової інтелігенції та вимушена політична еміграція тощо.

Одним із провідних ілюстраторів «Шершня» був Іван Бурячок.

У титульній ілюстрації «Вона воскресне!» художник обирає об'єктом сатири самодержавство, персоніфіковане в особі царя і його оточення. Митець алегорично зображає дівчину-революцію з факелом у правиці, попереду якої робітник виламає двері, а царські міністри намагаються їх стримати (Обкладинка, «Шершень», Ч. 13). Композиційно діагональ дверей ділить малюнок навпіл – на одному боці позитивні персонажі, а на другому – негативні, підкреслено гротескні. Рисунок намальований сміливими лініями. Сюжет даної карикатури нагадує відомий твір Е. Делакруа – «Свобода, що веде народ» (1830 р.).

Художник приділяє велику увагу образу українського селянина. Ілюстрація «Од молдаванина до фінна на всіх язиках все мовчить <...> благоденствує» («Шершень», Ч. 9) демонструє шеренгу обідраних селян, оточених товстими жандармами. Карикатурист вдало передає ритм у композиції завдяки перспективній послідовності чорних плям мундирів жандармів та напівпрозорому строю селян. Намальовані лінійно прозорі постаті селян контрастують із насиченою поліцейською формою охоронців, що надає більшого змістового та візуального ефекту.

«Весняний мотив» («Шершень», Ч. 12) – ще одна карикатура І. Бурячка, де українські селяни страждають від влади: побитого селянина ведуть під руки два потворні поліцаї, очевидно, до тюрми. Силуети постатей чітко виглядають на темному тлі. Ліричний пейзаж із вітряками та пташкою протиставляється трагічному дійству ілюстрації.

Проблема еміграції творчої інтелігенції показана художником у карикатурі «Вільна Америка» («Шершень», Ч. 16–17): здивована постать М. Горького серед місцевих ділків у вигляді свиней, що наживаються на емігрантах, зображується на тлі хмарочосів. Композиція симетрично поділена на темний верх та світлий низ. Рисунок лінійний, без штриховки, з локальними плямами.

У карикатурі «Під сучасним режимом» («Шершень», Ч. 6) І. Бурячок доречно застосує антропоморфізм, зображає двох півнів / перодягнених поліцаїв, які під конвоєм ведуть заарештованих студента і курсистку. Завдяки пластиці лінії та несвітлій тональності графік утворює прозорий рисунок.

Монументально виглядає титульна ілюстрація І. Бурячка «Привіт старої України» (Обкладинка, «Шершень», Ч. 6). Два козаки в повний зріст, при

зброї, із прапором та кобзою, стоять у маковому полі та співають. Ця патріотична композиція відсилає до великої минувшини та викликає відчуття гордості за свій рід. Художник деталізовано промалював характерні елементи композиції: козацьке вбрання, зачіски героїв, зброю тощо.

Манера виконання І. Бурячка енергійна, з темпераментними ударами пензля. У композиціях художник використовує алегоричні образи та контрастне співвідношення. Мистецтвознавець П. Нестеренко наголошує на прихильності І. Бурячка до мистецтва сецесії (Нестеренко, 2018: 61).

Ілюстратори «Шершня» звертаються до творів Т. Шевченка в рубриці «Ілюстрації до «Кобзаря» на сучасні теми». І. Блюміна зазначає: «Даючи нову графічну інтерпретацію шевченківських рядків, художники досягали великої викривальної сили карикатур. Цей прийом, як відомо, згодом дістав поширення в українській сатиричній графіці та плакаті» (Блюміна, 1967: 18).

Цікавими в цьому плані творами на сторінках «Шершня» відзначився небіж Тараса Шевченка – Фотій Красицький. Особливо виразним є портрет Т. Шевченка на титулі журналу («Шершень», № 8). Рисунок не є шаржем, однак у портреті зображена дуже виразна міміка поета. Таке відчуття, що від пильного погляду Кобзаря не сховається жодна несправедливість стосовно українців. В іншій ілюстрації, присвяченій Т. Шевченку, дівчина, як символ України, стукає у вікно хати та вказує на могилу Кобзаря («Шершень», № 8). У цьому ж номері є ілюстрація художника – «Шевченко на чужині», у якій поет у засланні уявляє собі рідну Україну. Цим творам митця притаманний романтизм, підкреслений графічно драматизм та класична композиція.

У першому номері «Шершня» на титулі надрукований малюнок Ф. Красицького із зображенням ув'язненої дівчини в національному вбранні, яка символізує Україну, крізь пролом у стіні вона приймає від вмираючого робітника прапор із написом «Воля 1906». («Шершень», № 1). На темному заштрихованому тлі добре акцентовано момент передачі знамені. Глом героям служать цегляна стіна, напружене чорно-червоне небо та фабричні димарі. Деталізована композиція утворюється завдяки діагональному хресту, що формується протягнутими назустріч руками героїв та верхніми краями руїн murів.

Актуальною навіть нині є карикатура графіка «Щирий український патріот» («Шершень», № 4), створена за темою популярного сатиричного вірша В. Самійленка «На печі (Українська

патріотична дума)»: до хати, прикрашеної українськими килимами, козацькою зброєю та бандурою, входять спантелічені українці, що спостерігають «показового українського патріота», який, у свою чергу, п'яний, у вишиванці спить на печі. Художник якісно, за законами перспективи, промальовує інтер'єр традиційної української заможної хати.

Експресивно виглядає титульна ілюстрація Ф. Красицького «Весна» (Обкладинка, «Шершень», № 11): хлопчик ударом дрючка збиває голову сніговій бабі. Цей жест героя символічно показує прийдешні зміни. Композиція відрізняється динамізмом та контрастною кольоровою (синьо-червона) гамою.

У більшості твори художника відрізняються різноманітною художньою трактовкою образів та класичною подачею.

Хоча наступний у нашому аналізі популярний художник «Шершня» Володимир Різниченко (Велентій) не мав художньої освіти, але його карикатури за рівнем виконання не поступаються творам професійних майстрів.

На сторінках «Шершня» художник також часто звертається до інтерпретації творів Т. Шевченка й образу самого Кобзаря. Наприклад, ілюстрація митця, де Т. Шевченко крізь зламані ґрати передає в сотні рук книгу «Думи мої, думи мої <...>» («Шершень», № 8), на іншому малюнку зображено Кобзаря серед поля з вінків (символ пошани), на які вказує дівчина в національному вбранні (символічна Україна) («Шершень», № 8), рисунок, де зажурений Т. Шевченко в солдатській формі стоїть на горі, навколо поета літають змії, а на задньому плані зображені верблюди, що підкреслює чужину («Шершень», № 8), Кобзареві рядки з послання «І мертвим, і живим <...>»: *Обніміте ж, брати мої, Найменшого брата <...>*, художник вкладає у вуста попа, який цим закликає селян-українців приєднатися до товстого показового багатія, із-за спини якого виглядає поліцай («Шершень», № 18–17). У даних ілюстраціях та багатьох інших художних використовує прийоми символічності й алегорій. Щодо цього мистецтвознавець І. Блюміна зазначає: «Навіть вдаючись до образів-символів, образів-алегорій, він тут же знімає з них алегоричний серпанок» (Блюміна, 1967: 19).

Політична карикатура В. Різниченка часто була спрямована проти поліцейського режиму царату. В ілюстрації «Весна» («Шершень», № 12) графік зображує символічно свободу у вигляді Венери з купідонами, яких тягнуть поліцаї до дільниці. Автор кумедно намалював жандармів, що несуть атрибути богині родючості – пташок

у клітках, луки та стріли купідонів, риг достатку тощо. Малюнок побудований ритмічно завдяки чорним плямам мундирів поліцаїв та світлим образам купідонів, композиційний центр фокусується на Венері.

Сатирично гостро виглядає карикатура митця «Після скасування кріпацтва» («Шершень», № 7): товстий пан, що насміхається над селянином, що стоїть із плугом на маленькому клаптику землі, з усіх боків обвитому колючим дротом. Художник уводить такі дотепні деталі, які підсилюють ефект ілюстрації, як-от: мішок грошей у пана за спиною, мініатюрна хатинка із дробиною над головою селянина тощо.

Рисунки В. Різниченка вирізняються точністю ліній та легким тонуванням, інколи кольоровим із контрастними чорними акцентами.

Тема питання українського селянина, його долі та гніту, що базується на народних прислів'ях, висвітлена в титульній ілюстрації художника Павла Наумова (Заступця) «Ну, ваше благородіє! Тепер вже тебе і горобці не бояться» (Обкладинка, «Шершень», № 18). Тут ми спостерігаємо босого селянина з батогом у руці, який із насмішкою звертається до городнього опудала, одягненого в мундир. Митець розміщує фігуру селянина на передньому плані й окреслює її товстою лінією, а тлом є пророблений за законами перспективи пейзаж. Завдяки контрасту чорних та білих плям у малюнку проступає декоративність.

Страждання селян П. Наумов відбиває в карикатурі «Ми в раю пекло розвели <...>» («Шершень», № 12), де художник ілюструє Шевченкові рядки «Якби ви знали, паничі». Ілюстрація присвячена тяжкій праці кріпака на панській землі. Твір П. Наумова нагадує сатиричну графіку Г. Гольбейна Молодшого, а саме серію малюнків німецького майстра «Образи смерті». Але в П. Наумова в образі смерті виступає пан, що запрягає селян орати землю. Діагональна композиція та детальна лінійна проробка такі ж якісні, як на гравюрі Г. Гольбейна «Землероб» зі згаданої серії (1524–1526 рр.).

Один із засновників «Шершня» – Михайло Яковлев (Косин) часто використовує на шпальтах журналу міфічні образи у своїх карикатурах. Особливо вдало грецька міфологія проявляється в титульній ілюстрації «Село просипається» («Шершень», № 4). Ілюстрація поділена горизонтально на три частини: вгорі – біле небо, середина – село, знизу лежить символічна постать богині Геї – українського села, що прокидається. Оригінальна композиція та декоративна фактурність надають даній роботі модерного вигляду.

Експресивно виглядає вступна ілюстрація художника – «Весна-красна» (Обкладинка, «Шершень», № 14), на якій зображено квітучий зелено-рожевий весняний сад, що протиставляється червоною землі з хижим воронням на передньому плані. Завдяки контрастним кольорам передається тривога та трагічність. Дана композиція за експресією нагадує твір Е. Мунка «Крик» (1893 р.).

У гострій карикатурі «Друкарня чорної сотні» («Шершень», № 13) графік зображує чорносотенних служителів Києво-Печерської лаври. Майстерна декоративна композиція нагадує літеру Z, складену з контрастних фактур дерев, будівель та натовпу.

Мистецтвознавець І. Блюміна підкреслює: ««Шершень» мав багато спільного із кращими російськими сатиричними журналами того часу щодо трактування сюжетів, характеру графічного оформлення, а часом і манери виконання малюнків» (Блюміна, 1967: 18). Справді, ілюстративний матеріал українського «Шершня» за якістю не поступається, наприклад, петербурзькому сатиричному журналу «Бомбы» того ж періоду, навіть пізнішому «Сатирикону». Це не дивно, бо багато хто з художників часопису «Шершень» здобув художню освіту в Київській рисувальній школі М. Мурашка й Імператорській академії мистецтв у Санкт-Петербурзі.

Якщо в російських сатиричних журналах переважали зображення пролетаріату, то в «Шершні» це була більше селянська тематика. Також дослідник Н. Зикун звертає увагу на те, що в російських сатиричних журналах початку ХХ ст. карикатури без розгорнутого вербального коментаря трапляються зрідка, на відміну від українських видань (Зикун, 2016: 273). Наприклад, у «Шершені» майже в кожному номері знаходимо сторінкові карикатури.

Унаслідок постійних штрафів та утисків із боку влади журнал довелося закрити через пів року роботи. Усього вдалося надрукувати 26 чисел. Цього часу вистачило для того, щоб «Шершень» став одним із найкращих прикладів сатиричних часописів початку ХХ ст. в Україні, чому сприяла високоякісна графіка на сторінках видання.

Висновки. Підсумуємо основні ознаки графіки сатиричного часопису «Шершень».

По-перше, художники у своїй творчості в журналі головну увагу приділяли найактуальнішим, найпекучішим проблемам тогочасної української дійсності. Одними з головних тем ілюстрацій є звільнення України від царату та важка доля українського селянства. Для більшого ефекту митці звертаються до інтерпретацій творів Т. Шевченка.

По-друге, на сторінках «Шершня» здебільшого простежується реалістична графіка з елементами гротеску, нахилом до орнаментальності стилю модерн та різноманітними подробицями народного побуту. Періодично трагізм у зображеннях переважає карикатурність. Ілюстратори «Шершня» часто

використовують у карикатурах символізм і алегорію, підкріплену національними образами.

По-третє, художньому оформленню «Шершня» властиве застосування тематичного модерного декору у вигляді віньєток та шрифтів із яскравою національною складовою частиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блюміна І. Революцією покликана. *Мистецтво*. Київ, 1967. № 76. С. 17–20.
2. Демченко Е. Политическая графика Киева периода революции 1905–1907 гг. Київ : Наукова думка, 1976. 188 с.
3. Зикун Н. Сатирична публіцистика Наддніпрянщини в інформаційному просторі України : становлення, розвиток, жанрово-тематичні форми : дис. ... докт. наук із соц. комунік.: 27.00.04. Львів, 2016. 482 с.
4. Іжевський А. Майстри сатиричної графіки Галичини кінця XIX – початку XX ст. в обороні українськості. *Художня культура. Актуальні проблеми*. Київ, 2009. № 6. С. 274–294.
5. Нестеренко П. Вплив мистецьких стилів на обкладинки часописів першої третини XX ст. *Слово і час*. Київ, 2018. № 7. С. 58–66.
6. Стернин Г. Очерки русской сатирической графики. Москва : Искусство, 1964. 333 с.
7. Хмурый В. Образотворча сатира 1905 р. *Всесвіт*. Харків, 1925. № № 22–23. С. 12–14.

REFERENCES

1. Bliumina I. Revoliutsiieiu poklykana. [Called by revolution]. *Mystetstvo*. Kyiv, 1967. № 76. P. 17–20 [in Ukrainian].
2. Demchenko E. Politycheskaia hrafyka Kyeva peryoda revoliutsyy 1905–1907 hh. [Political graphics of Kyiv during the revolution of 1905–1907]. Kyiv: Naukova dumka, 1976. 188 p. [in Russian].
3. Zykun N. Satyrychna publitsystyka Naddniprianshchyny v informatsiinomu prostori Ukrainy: stanovlennia, rozvytok, zhanrovo-tematychni formy: dys. ... spets. 27.00.04 Teoriia ta istoriia zhurnalistyky. [Satiric publicism of Naddniprianschyna in the informative space of Ukraine: formation, evolution, genre and thematic forms: dis. ... special. 27.00.04 Theory and history of journalism]. Lviv – 2016. 482 p. [in Ukrainian].
4. Izhevskiy A. Maistry satyrychnoi hrafiky Halychyny kintsia XIX – pochatku XX stolittia v oboroni ukrainskosti. [Masters of satirical graphics of Galicia in the late XIX – early XX century in defense of Ukrainianness]. *Art culture. Actual problems*. Kyiv, 2009. № 6. P. 274–294 [in Ukrainian].
5. Nesterenko P. Vplyv mystetskykh styliv na obkladynky chasopysiv pershoi tretyny XX stolittia. [Influence of Art Styles on Magazine Cover of the 1st Third of the 20th Century]. *Word and Time*. Kyiv, 2018. № 7. P. 58–66 [in Ukrainian].
6. Sternyn H. Ocherky russkoi satyrycheskoi hrafyky. [Sternin G. Essays on Russian satirical graphics]. Moscow: Yskusstvo, 1964. 333 p. [in Russian].
7. Khmuryi V. Obrazotvorcha satyra 1905 roku. [Fine satire of 1905]. *Universe*. Kharkiv, 1925. № 22–23. P. 12–14 [in Ukrainian].